

Кузьмич Тетяна Валеріївна
*студентка 2 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Науковий керівник:
Красовська Ольга Олександрівна,
*д.п.н., професор кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ «МИСТЕЦТВА» У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Проблема впровадження аксіологічного підходу до освітньо-виховного процесу закладів загальної середньої освіти становить нині особливий інтерес у сфері педагогічної науки і практики. Нормативні документи, зокрема «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепція гуманітарного розвитку України до 2030 року», «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський простір» визначають і спрямовують освітній розвиток в Україні на збагачення інтелектуального потенціалу нації, збереження зв'язків між поколіннями на основі передачі учням і молоді культурно-мистецького досвіду, традицій і цінностей, духовного надбання людства.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується на тому, що освіта повинна активно сприяти відтворенню інтелектуального і національного потенціалу суспільства, формуванню нової ціннісної системи, яка зумовлює зміни в її змісті, призводить до пошуку інноваційних підходів у підготовці майбутніх фахівців. Проголошуючи освіту як пріоритетну галузь внутрішньої політики держави, ці документи акцентують увагу на необхідності загальнокультурного розвитку людини, її особистісних якостей, творчих здібностей, духу соціальної відповідальності. Зазначені аспекти розвитку освіти в Україні є нині основоположними й для розвитку всієї професійної педагогічної освіти.

Сформовані культурні цінності можуть бути присвоєні та сприйняті особистістю, якщо вони пережиті нею на емоційно-чуттєвому рівні, а не лише засвоєні інтелектуально. Культурні цінності конкретизуються в ідеалах, цілях діяльності особистості, життєвих установах, втілюються в культурних традиціях. Надбання культури в широкому розумінні цього слова дедалі ширше використовують у процесі навчання і виховання підростаючого покоління. За словами І. Зязюна, «високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту тільки тоді, коли воно невід'ємне від поняття «культура» [5, с. 2], що є ознакою високого рівня загального і професійного розвитку особистості педагога, його духовного потенціалу.

Вивчення та аналіз філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати постійне зростання уваги до аксіологічних проблем галузі освіти. Взаємодія освіти, культури, духовності, мистецтва визнається у науковому світі як норма, яка тлумачиться самим поняттям культури. Про це наголошують у своїх наукових працях І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, В. Луговий, Н. Щубелка. Це зумовлює виразну тенденцію до пошуку нових шляхів та підходів до організації освітнього процесу ЗЗСО, відповідних сучасній культурі й науці. Значення особистісної культури майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму підкреслюється в педагогічних працях І. Зязюна, Д. Кабалевського, С. Коновець, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки, В. Подрезова, О. Рудницької, Г. Фешиної, О. Шевнюк та ін.

Аксіологічний підхід в освітніх науках розширює дослідницькі і прикладні межі педагогічної науки, забезпечує панорамний багатовимірний погляд і полісистемне пояснення сутності культурно-мистецьких проблем, цінностей та компонентів сучасної освіти. Його важливість для освітнього процесу, системотвірна роль для педагогічної теорії і практики обґрунтовується в роботах А. Арнольдова, Є. Бондаревської, І. Зязюна, Н. Крилової, О. Рудницької, Г. Тарасенко, Н. Щуркової. В межах аксіологічного - цілісно-інтеграційний підхід зумовлює безперервну взаємодію суб'єктивного і об'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, образного і поняттєвого, раціонального й інтуїтивного, аналітичного і синтетичного. Діалогова взаємодія, в основі якої концепція «діалогу культур», описана М. Бахтіним, В. Біблером, актуалізує особистісний розвиток і професійне становлення гуманної особистості.

Зміст, що вкладається науковцями у поняття аксіосфери, охоплює ціннісне ставлення людини до світу й світу до людини, що реалізується в об'єктивному бутті цінностей, суб'єктивній реальності ціннісної свідомості та творчій діяльності з освоєння і створення цінностей. Аксіосфера сучасної педагогіки охоплює ціннісні уявлення, відносини, оцінки та інші прояви ціннісної гуманістичної педагогічної свідомості, а також ієрархічні зв'язки між ними. Маючи спільну гуманістичну основу, ці елементи педагогічної аксіосфери набувають власної специфіки у контексті різних гуманістичних парадигм освіти, зокрема, аксіологічної, антропологічної, культурологічної та холістичної науково-мистецької парадигми.

Аксіологічна парадигма освіти задає ціннісне бачення педагогічних проблем й утворює ціннісний (аксіологічний) підхід до розгляду педагогічних явищ, згідно з яким вони оцінюються з позиції їх відповідності, визначеній у суспільстві системі цінностей та можливості останніх сприяти набуттю педагогом здатності виступати «експертом впровадження цінностей в освіті» [4, с. 4]. З огляду на те, що у сучасних умовах суспільну цінність становить не просто людина, а гармонійно розвинена особистість зі сформованою аксіосферою (системою її цінностей) [6, с. 280], вагомою освітньою цінністю стає справедливе суспільство, здатне забезпечити кожній особистості умови для максимальної реалізації закладених у ній можливостей.

Наукова цінність аксіологічного підходу в педагогіці полягає, на нашу думку, в тому, що він дає змогу простежити еволюцію цінностей в освіті й залежно від домінуючої виокремити відповідні педагогічні напрями: духовно-релігійне виховання (трансцендентні цінності); соціальне виховання (соціальні цінності), особистісно орієнтовану освіту (індивідуалістичні цінності) [6, с. 93] тощо. Кожна з цих моделей освіти зорієнтована на певний педагогічний ідеал, має специфічне цілепокладання й специфічну змістовно-процесуальну характеристику. Наприклад, індивідуалістична модель освіти ґрунтується на таких цінностях, як індивідуалізація, самореалізація особистості в освітньому процесі, варіативність, діалог культур у змісті освіти, індивідуальна освітня траєкторія тощо. Цінність знання у цій моделі полягає в тому, що воно є інструментом пізнання людиною світу й себе в ньому, засобом саморозуміння й саморозвитку власної гуманістичної сутності.

Педагогічні установки аксіологічного підходу стосуються ціннісного ставлення до індивідуальності вихованця, віри в його можливості у кожній ситуації навчання і виховання; допомоги йому в усвідомленні власної самоцінності й своєї цінності для соціуму. Найважливішими орієнтирами, що визначають напрями соціальної й професійної активності педагога, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей, є педагогічні цінності. Вони зумовлюються потребами суспільства й особистості і водночас виступають орієнтиром розвитку педагогічної науки й найважливішим шляхом суспільного прогресу. Фундаментальною основою педагогічних цінностей є моральні цінності в освіті.

Зважаючи на те, що соціально-ціннісні якості й норми поведінки особистісного сенсу і значущості лише тоді, коли людина розуміє їх сутність, і головне, коли вони пройшли етап естетизації (переживання; почуттів; освоєння як цінності, стійкої для особистості) і сприйнялися нею як її власна духовна інтенція [5, с. 15], ми вважаємо особливо актуальними для сучасної педагогіки наукові ідеї І. Зязюна, згідно з якими будь-який педагогічний вплив набуде ефективності лише тоді, коли він подолає педагогічних проблем й утворює ціннісний (аксіологічний) підхід до розгляду педагогічних явищ, згідно з яким вони оцінюються з позиції їх відповідності, визначеній у суспільстві системі цінностей та можливості останніх сприяти набуттю педагогом здатності виступати «експертом впровадження цінностей в освіті» [5, с. 4]. З огляду на те, що у сучасних умовах суспільну цінність становить не просто людина, а гармонійно розвинена особистість зі сформованою аксіосферою (системою її цінностей) [5, с. 280], вагомою освітньою цінністю стає справедливе суспільство, здатне забезпечити кожній особистості умови для максимальної реалізації закладених у ній можливостей.

Наукова цінність аксіологічного підходу в педагогіці полягає, на нашу думку, в тому, що він дає змогу простежити еволюцію цінностей в освіті й залежно від домінуючої виокремити відповідні педагогічні напрями: духовно-релігійне виховання (трансцендентні цінності); соціальне виховання (соціальні цінності), особистісно орієнтовану освіту (індивідуалістичні цінності) [5, с. 93]. Кожна з цих моделей освіти зорієнтована на певний педагогічний ідеал, має

специфічне цілепокладання й специфічну змістовно-процесуальну характеристику. Наприклад, індивідуалістична модель освіти ґрунтується на таких цінностях, як індивідуалізація, самореалізація особистості в освітньому процесі, варіативність, діалог культур у змісті освіти, індивідуальна освітня траєкторія тощо. Цінність знання у цій моделі полягає в тому, що воно є інструментом пізнання людиною світу й себе в ньому, засобом саморозуміння й саморозвитку власної гуманістичної сутності.

Фундаментальною основою педагогічних цінностей є моральні цінності в освіті. Зважаючи на те, що соціально-ціннісні якості й норми поведінки особистісного сенсу і значущості лише тоді, коли людина розуміє їх сутність, і головне, коли вони пройшли етап естетизації (переживання; почуттів; освоєння як цінності, стійкої для особистості) і сприйнялися нею як її власна духовна інтенція [5, с. 15], ми вважаємо особливо актуальними для сучасної педагогіки наукові ідеї І. Зязюна, згідно з якими будь-який педагогічний вплив набуде ефективності лише тоді, коли він подолає раціональність, імпресіональність і зовнішність стосовно поведінки учнів чи студентів і виступить внутрішнім, естетичним орієнтиром їхнього життя [5, с. 15]. Тому, дотримуючись наукового підходу вченого, вважаємо, що цінність стає регулятором поведінки особистості лише за умови забезпечення суб'єктивної свободи її сприймання, естетичного переживання і, відповідно, опанування завдяки власному досвідові [5, с. 15].

Аксіологічний підхід має на меті активізувати в учнів емоційно-ціннісний досвід на основі усвідомлення ними художніх цінностей та естетичних ідеалів людства. Не варто забувати, що мистецька освіта входить до гуманітарного циклу, а гуманітарна культура передбачає домінування мислення, що продукує не лише логічні конструкції, а насамперед особистісні духовні смисли. Ці смисли народжуються невід'ємно від емпатії, рефлексії, а не суто раціонально, як в освіті поза межами гуманітарного поля. Аксіологічний підхід до змісту мистецької освіти передбачає опанування учнями принципами, нормами, способами міжкультурної комунікації у процесі інтерпретації художніх текстів на засадах суб'єктності, діалогу, толерантності, критичного мислення.

Загальна мистецька освіта гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток особистості; вона має сформувати у школярів прагнення і здатність до художньо-творчої самореалізації, підготувати їх до активної участі у соціокультурному житті, до подальшої художньої самоосвіти і духовного самовдосконалення. Мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини, які детермінують її світоглядні орієнтації, визначають художні інтереси та потреби, естетичні смаки й ідеали. У сучасному глобалізованому суспільстві дедалі частіше і на різних рівнях лунає застереження щодо «кризи культури», розчинення численних культур в інформативній мегакультурі техногенної цивілізації. Нині завдяки комп'ютерним технологіям, Інтернету людина з будь-якої країни може ознайомитися з інформацією з різних куточків Землі.

Але збагачення культур при цьому відбувається не ефективно, тому що на шляху до спілкування й обміну культурними цінностями постають мовні, ідеологічні, ментальні, етнічні, конфесійні та інші численні бар'єри. У перебігу залучення особистості до світових мистецьких надбань – музики, живопису, скульптури, архітектури, театру, кіно – відбувається опанування унікальною міжнародною мовою, яка не потребує словесного перекладу (своєрідним есперанто, але не штучно створеним, а природним, гуманітарним). Основний зміст мистецьких шедеврів, їх емоційно-естетичний сенс зрозумілий кожній людині й миттєво схоплюються без вербалізації, нерідко на рівні не тільки свідомості, а й підсвідомості.

Мистецькі образи легко закарбовуються у пам'яті й впливають не менше, ніж будь-яка інша інформація. Тому застосування вчителями художньо-педагогічних технологій у шкільній освіті сприяє використанню учнями мистецтва у житті, зокрема змістовному дозвіллі, що відкриває їм вікно у світ художніх цінностей, розширює горизонти розуміння культур усіх народів, країн, епох. У цьому унікальна соціальна цінність і самого мистецтва, і технологій виховання мистецтвом. Кожна із зазначених технологій ілюструється прикладами методів і завдань, розроблених автором; вони пройшли широку практичну апробацію завдяки включенню у підручники з мистецьких дисциплін для загальноосвітньої школи, які були переможцями всеукраїнських конкурсів упродовж 2005-2015 р.р., репрезентовані у робочих зошитах для учнів, методичних посібниках для вчителів, комп'ютерних програмах і кейсах.

Опанування вчителями інноваційними технологіями відіграє важливу роль у підвищенні ефективності естетичного, поліхудожнього і полікультурного виховання учнів, а також у становленні їх як патріотів України, толерантних до культурної спадщини інших народів світу. У своїх теоретичних і прикладних розробках ми спиралися на результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених з теорії змісту загальної середньої освіти та особистісно орієнтованого виховання учнів у процесі навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
2. Белкіна Е.О. Від подиву до творчості. *Мистецтво та освіта*. 1998. №2. С. 12-19.
3. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.
5. Зязюн І. А., Сагач Г. М. *Краса педагогічної дії*. К.: АПН України, 1997. 302 с.
6. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс] Режим доступу: [https:// drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWt PYU9IWXM/view/](https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view) 27.10.2016 р. 40 с.